

daha sonra Mevlânâ'ya bağlanıp onun yakınları arasına girdiğini anlatır. Mevlânâ'nın, bir yakınının kusurunu bağışlaması ve ona yardım etmesi için Nüreddin'e hitaben yazılmış iki mektubu bulunmaktadır.

Nüreddin'den sonra da Cacaoğulları'ndan bazı isimlere rastlanmaktadır. Vakfiyesine göre erkek kardeşi İsmâil'den başka Devlet Hatun adlı bir kız kardeşi ile, Eflâkî'ye göre Gazan Han'ın yakınlarından olan ve Ârif Çelebi Merend şehrine gittiği zaman mayetinde bulunan Polat Bey adlı bir oğlu vardır. Kaynaklarda 696 (1297) veya 717'de (1317) Halep emîrlerinden Cacaoğlu Alâeddin kumandasında bir ordunun Âmid'i zaptettiğinden ve yine Halep'te el-Melikü'z-Zâhir Hoşkadem tarafından yaptırılan bir Cacaoğlu zâviyesinden bahsedilir. Bunlar Baybars'ın, Nüreddin ve kardeşi İsmâil'i esir olarak Dımaşk'a götürdükten sonra Cacaoğulları'ndan bazılarının Suriye'de yerleştiğini göstermektedir. Hüseyin Hüsameddin ise kaynak belirtmeden İskilip kazasında Ceceliler aşiretinin emîri olarak Yahyâ Bey'in adını zikreder.

Cacaoğlu Nüreddin, daha çok 670 (1272) tarihli vakfiyesinin özelliği dolayısıyla tanınmıştır. Asıl Arapça metnin özeti olan Moğolca kısım, Anadolu'da Uygur harfleriyle yazılmış ilk eser olması dolayısıyla önem kazanmıştır. Ahmet Temir vakfiyenin metnini ve tercümesini 1959'da yayımlamıştır. Ancak devrinin sosyal ve iktisadî tarihi bakımından zengin bir kaynak durumunda olan bu vakfiye üzerinde henüz bir inceleme yapılmamıştır.

Nüreddin, vakfiyesine göre Kırşehir, Sultanüyüğü (Eskişehir), Kayseri ve İskilip'te toplam üç medrese, beş mescid, bir dârüssulehâ, bir han, bir hankah, bir zâviye, bir mektep, iki türbe vakfetmiş ve on yedi mescid ile bir zâviyeyi de tamir ettirmiştir. Bütün bunların masraflarını karşılamak için de arazi, köy, dükkân, ev, han, değirmen, fırın, hamam vb. gelirini vakfetmiştir. Bu eserlerinden kitâbeleriyle birlikte ancak üçü, Eskişehir'deki minare (666/1267-68), Kırşehir'in 18 km. güneyindeki Kesikköprü Hanı (667/1268-69) ve Kırşehir'deki medrese (671/1273) günümüze ulaşabilmiştir. Şifahî rivayetlere ve medresede yapılan kazılara göre burasının vaktiyle rasathâne olduğu ve astronomi öğretimi yapıldığı ihtimalleri üzerinde durulmaktadır (bk. CACA BEY MEDRESESİ).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-ʿalâʿiyye*, s. 646-647; a.mlf., *Muhtaşar Selcûknâme* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1902, s. 301-302; Yazıcızâde Ali, *Târih-i Âl-i Selçûk*, TSMK, Revan nr. 1391, vr. 3809; Mevlânâ, *Mektuplar* (trc. ve haz. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1963, s. 39-40, 42-43, 80-81; İbn Şeddâd, *Târihu'l-Melikî'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Hatîf), Beyrut 1403/1983, s. 163, 173, 337; a.e.: *Baybars Târihi* (trc. Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1941, s. 80, 86, 157; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 74-75; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 155, 345; II, 178-179, 196-197; *Târih-i Âl-i Selçûk* (nşr. ve trc. F. N. Uzluk), Ankara 1952, s. 56-57 (trc. s. 37); Kalkaşendî, *Şubḥu'l-aʿşâ*, XIV, 149, 160; *Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilâyet-nâme* (haz. Abdülbâki Gölpinarlı), İstanbul 1958, s. 28-30, 32, 113-114; İbrâhim b. Muhammed İbnü's-Şihne, *ed-Dürü'l-müntehab fi târihi memleketi Haleb* (nşr. Yûsuf b. Serkîs ed-Dimaşkı), Beyrut 1909, s. 235; *Amasya Târihi*, III, 10-11; Cevat Hakkı Tarım, *Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babailer - Ahiler - Bektaşiler*, İstanbul 1948, s. 42-55; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara 1960, s. 253-254; *Nejat Bayram, Pervâne Muînüddîn Süleyman*, Ankara 1970, bk. İndeks; Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara 1989; Mikâil Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu*, Konya 1991, bk. İndeks; T. Özgüç — M. Akok, "Üç Selçuklu Abidesi, Dolay Han, Kesik Köprü Kervansarayı ve Han Camii", *TTK Belleten*, XXII/86 (1958), s. 256; Mükrimin H. Yınanc, "Diyarbakir", *İA*, III, 618-619.

SADİ S. KUCUR

CÂCERM

(جاجرم)

İran'ın kuzeydoğusunda bir şehir.

Horasan eyaletindedir; Nişâbur, Cüveyn ve Cürçân arasında, Tahran - Nişâbur - Meşhed tren yolu üzerinde yer alır. İsmi "sıcak yer" anlamını taşıyan Farsça câgerm kelimesinden gelmektedir. X ve XI. yüzyıllarda otuz burçlu daire şeklinde surlarla ve üç zirâ genişliğinde bir hendekle çevrili önemli bir ticaret merkeziydi. Şehirde yedi mahalle, yedi cami ve çevresinde de bakımlı bahçeler bulunuyordu. Makdisî (ö. 381/991 [?]) cuma caminin çok güzel olduğunu söylemektedir. *Ḥudûdü'l-ʿâlem*'de (yazılış tarihi 372/982-83) şehir Cürçân, Kûmis ve Nişâbur'un ticarî merkezi olarak gösterilir. Câcerm'in Nişâbur'dan batıya doğru Cüveyn'e, oradan da düz ovaya inerek Hazar kıyılarına uzanıp Dinâr Sarı geçidini takip eden eski bir kervan yolunun üzerinde olduğu bilinmektedir. Gazneli Mesud 1035 yılında Taberistan ve Cürçân'ın Ziyârî emîri Felek el-Meâlî Minûcihr b. Kâbûs'a karşı yaptığı seferde bu

yolu kullanmıştı. Bu yol Cengiz Han ve İlhanlılar dönemlerinde de önemini kısmen korumuştur. Ortaçağ coğrafyacılarından Hamdullah Müstevfî (ö. 750/1350) şehrin etrafında zehirli otlar bulunduğunu ve insanların sağlık endişesiyle burada oturmayı pek istemediklerini bildirir. Müellif ayrıca kale dibinde bulunan ve kabukları diş ağrısına ilaç olarak kullanılan iki çınar ağacından bahsetmektedir.

Safevî ve Kaçar sülâleleri dönemlerinde eski önemini kaybeden Câcerm, XIX. yüzyılın sonlarında 500 evli küçük bir yerleşme merkezi halini almıştır. Bugün Horasan eyaletinde Bucnurd vilâyetine bağlı küçük bir kasaba olan Câcerm'in başlıca gelir kaynağını bölgede yetiştirilen pamuk teşkil eder. 1986 sayımına göre nüfusu 7235 idi.

Câcerm'de birçok şair ve âlim yetişmiş olup bunların en meşhurları, şairlerden Bedreddin Câcermî (XIII. yüzyıl) ile oğlu Muhammed b. Bedr ve âlimlerden de Ebû Kâsım Abdülazîz b. Ömer Câcermî (ö. 440/1048-49) ile Ebû İshak İbrâhim Câcermî'dir (ö. 544/1149-50).

BİBLİYOGRAFYA :

Dihhudâ, *Luğatnâme*, "Câcerm" md.; Makdisî, *Aḥsenü't-teḫâsîm* (trc. Ali Nakı Münzevî), Tahran 1361 hş., II, 466; *Ḥudûdü'l-ʿâlem* (Minorsky), s. 102; Sem'ânî, *el-Ensâb*, III, 152-153; Yâkût, *Muʿcemü'l-büldân*, II, 92; Müstevfî, *Nüzhetu'l-kulûb* (Strange), s. 150; Muhammed Takı Han Hekîm, *Genc-i Dâniş* (nşr. Muhammed Ali Sütî — Cemşid Keyâfer), Tahran 1366 hş., s. 466-467, 532-536; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1966, s. 392, 430; Muhammed Hasan Han, *Maṭlaʿu's-şems*, Tahran 1362-63 hş., II, 114-118; C. E. Bosworth, "Djâdjarm", *El² Suppl.* (İng.). s. 235.

RIZA KURTULUŞ

CA'D b. DİRHEM

(الجمد بن درهم)

(ö. 124/742 [?])

Tâbiin neslinden olup ilâhî sıfatlar, halku'l-Kur'an ve insanların filleri gibi itikadî konuları ilk defa tartışmaya açan âlimlerden biri.

İbn Dirhem diye de tanınır. Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur. Aslen Horasanlı veya Harranlı olduğu ileri sürülmüştür. Akaid konularını akılcı bir yaklaşımla ele aldığına göre eski felsefî kültürlerin merkezlerinden biri sayılan Harran'da doğmuş ve yetişmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Süveyd b. Gafele el-Küfî veya Benî Mervân'ın mevâlî* sin-